

کنج پنهان مدرسه

قابلیت‌های کتابخانه‌های آموزشی در گفت‌وگو با
خانم دکتر نسترن پور صالحی، مدرس دانشگاه تهران

نسیم گودرزیان

عکاس

فاطمه حلمی

معلم ادبیات و نگارش و مروج کتابخوانی

رشته کتابداری گذاشتم. در همان سال اول، مدیر مدرسه‌ای که مادرم در آن مشغول به کار بود، مرا برای سازماندهی منابع کتابخانه دعوت کرد و من با همکاری دو نفر از والدین بچه‌های کلاس اولی، کتابخانه را سر و سامان دادیم. در آن زمان هر وقت فرصتی دست می‌داد، سر کلاس‌ها می‌رفتم و برای بچه‌ها کتاب می‌خواندم و قصه می‌گفتم. در دوران کارشناسی دو تابستان مسئول تهیه کتاب برای کتابخانه‌های مناطق محروم بودم و تعداد زیادی کتاب از ناشران مختلف را برای این کار بررسی کردم. این شد که دیگر نتوانستم از کتاب کودک و نوجوان دل بکنم. در تمام این سال‌ها ارتباطم با مدارس و کتابخانه‌های مختلف قطع نشده است و الان هم که در خدمتتان هستم، هنوز در مدرسه مشغول به کار داوطلبانه‌ام. یکی از انگیزه‌های اصلی من برای ادامه تحصیل، پر کردن خلأهای تخصصی در حیطه کتابخانه‌های آموزشی بوده است.

■ **ضرورت رشته کتابداری به‌طور کلی چیست و چرا لازم است کتابخانه‌های آموزشی از متخصصان این حوزه استفاده کنند؟**

○ رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی، در پاسخ به نیازهای اطلاعاتی انسان‌ها شکل گرفته است. در این رشته ما می‌آموزیم که چگونه مخاطبان و نیازهای آن‌ها را بشناسیم، بهترین منابع را برای رفع نیازهای مخاطبان فراهم آوریم و این منابع را به بهترین شیوه‌ها در اختیار آن‌ها قرار دهیم. در واقع مجموعه‌سازی، سازماندهی و اشاعه اطلاعات موضوع اصلی این حوزه است و در سال‌های اخیر رشته‌ها و گرایش‌های مختلفی در دانشگاه داشته است؛ از جمله کتابخانه‌های عمومی، کتابخانه‌های دانشگاهی،

خانم دکتر نسترن پور صالحی دارای مدرک دکترای علم اطلاعات و دانش‌شناسی از دانشگاه تهران، دوره کارشناسی ارشد را در دانشگاه تربیت مدرس و دوره کارشناسی را در دانشگاه تهران گذرانده است و سال‌هاست در زمینه‌های مختلف مرتبط با سواد اطلاعاتی و کتابخانه‌های آموزشی فعالیت می‌کند. با ایشان گفت‌وگویی کرده‌ایم که آن را در ادامه می‌خوانید.

■ **خانم دکتر، لطفاً به سبک متفاوت‌تری خود را به خوانندگان مجله معرفی کنید و بفرمایید که علاقه به کتابخانه‌های آموزشی چگونه در شما شکل گرفته است.**

○ شاید یک معلم یا یک کتابدار نداند که چگونه می‌تواند بر آینده یک دانش‌آموز اثر بگذارد. کتابخانه‌ای که ما در مدرسه داشتیم، بزرگ و پر نور بود و معلم پرورشی بسیار باذوقی برایمان در کلاس شعر و قصه می‌خواند. نمایشگاه‌های کتاب خوبی در مدرسه ما برگزار می‌شد و ما می‌توانستیم از کتابخانه کتاب امانت بگیریم. هنوز هم شعرها و قصه‌هایی را که معلممان سر کلاس می‌گفت، در خاطر دارم. چند تا از کتاب‌هایی را هم که آن زمان از نمایشگاه خریده‌ام، نگه داشتیم. در سال‌های بعد، عضو کانون پرورش فکری شدم. در آنجا چند دانشجوی کتابداری و اطلاع‌رسانی، به ما خدمات کتاب‌خوانی و برنامه‌های فرهنگی مختلف ارائه می‌دادند. اولین بار در آنجا آماده‌سازی کتاب، رده‌بندی کتاب، نمایش عروسکی، پژوهش، معرفی نویسنده، و شرکت در بحث کتاب را تجربه کردم. به تشویق پدرم، که عاشق کتاب بود و کتابخانه را محیط امن و مناسبی برای ارتباط با مردم و توسعه دانش فردی می‌دانست، پا به

کتابخانه‌های آموزشی، کتابخانه‌های دیجیتال، مطالعات آرشیوی، علم‌سنجی، مدیریت اطلاعات و دانش، و بازیابی اطلاعات.

در محیط‌های آموزشی اهمیت کتابخانه و کتابدار دو چندان است؛ زیرا تأمین منابع آموزشی مورد نیاز معلم، دانش‌آموز و گاهی خانواده‌ها، اهمیت زیادی در ارتقای کیفیت آموزش دارد. به‌ویژه، وقتی صحبت از رویکردهای نوین یادگیری می‌شود، بدون پشتیبانی کتابخانه و کتابدار بسیاری از اهداف مستتر در

برنامه درسی در زمینه یادگیری کندوکاو محور و مسئله‌محور محقق نخواهد شد. کتابخانه آموزشی گاهی در برنامه درسی باید جایگاه مشخصی داشته باشد. در ایران عمدتاً این نوع کتابخانه را برای پر کردن اوقات فراغت و ذیل معاونت پرورشی تعریف کرده‌اند اما کتابخانه آموزشی علاوه بر نقش تربیتی و پرورشی، که آن را باید با کتاب‌خوان کردن دانش‌آموزان ایفا نماید، نقش آموزشی نیز دارد. در واقع، برای نیل به اهداف آموزشی تعیین شده، معلم و کتابدار با یکدیگر طرح درس‌های مشترکی را برنامه‌ریزی و اجرا می‌کنند. کتابدار با زوای فکری معلم است و منابع اطلاعاتی مورد نیاز معلم، اعم از کتاب، فیلم، انیمیشن، سازمان‌ها و افراد مختلف را فراهم می‌آورد.

■ اگر امکان دارد کمی درباره رساله دکتری توضیح دهید و دستاوردهایی را که برای حوزه کتابخانه‌های آموزشی داشته است، بیان کنید.

□ دغدغه اصلی که باعث شد پایان‌نامه ارشد و دکتری من درباره سواد اطلاعاتی باشد، ضعف در قدرت تحلیل و تفکر در دانشگاه

بود. سواد اطلاعاتی در محیط‌های آموزشی با تقویت قدرت تفکر سطح بالاتر و تفکر انتقادی می‌تواند بسیاری از مشکلات تربیتی و آموزشی را حل کند. پس از آنکه کارگاه‌های سواد اطلاعاتی را در دانشگاه برگزار کردم، متوجه شدم که بسیاری از آموزش‌ها باید پیش از دانشگاه در اختیار افراد قرار گیرد. به همین سبب، در دوره کارشناسی ارشد به این پرداختم که اگر قرار باشد سواد اطلاعاتی در دوره دبیرستان به دانش‌آموزان آموزش داده شود، چه کسی باید مسئول آن باشد؟ معلم یا کتابدار؟ در نهایت، به این نتیجه رسیدم که نه

معلم به‌تنهایی می‌تواند موفق عمل نماید نه کتابدار؛ چرا که کتابدار در مدیریت کلاس درس و فنون تدریس ضعف‌هایی دارد که مانع تدریس مطلوب می‌شود و معلم نیز اطلاعات کافی درباره محتوای سواد اطلاعاتی و نحوه پرداخت به آن ندارد. بر این اساس، حدوداً سه سال زمان صرف شد و به کمک همکاران یک مدرسه، کوشیدیم که استاندارد سواد اطلاعاتی برای مدارس انجمن کتابداری آمریکا را در ایران بومی کنیم و به‌طور آزمایشی به اجرا درآوریم. نتیجه اجرای دوساله این استاندارد توسط معلمان در مدرسه نشان داد که این استانداردها باید متناسب با شرایط کشور ما تهیه شوند تا معلمان امکان استفاده مطلوب از آن‌ها را داشته باشند. در عین حال، کمبود زمان به‌طور جدی مانع ارائه آموزش‌ها می‌شد. در واقع،

مدارس به‌سختی زمانی را برای ارائه آموزش‌های عمومی سواد اطلاعاتی در اختیار می‌دادند. بر این اساس، در دوره دکتری تلاش کردم درباره شیوه‌های ادغام سواد اطلاعاتی در برنامه درسی پژوهش کنم. در واقع، روش‌های مورد استفاده معلمان برای آموزش فارسی و علوم در پایه‌های چهارم تا ششم، که مقوم سواد اطلاعاتی بودند، انتخاب شدند و الگویی برای آموزش سواد اطلاعاتی در درس فارسی و علوم به معلمان، والدین، طراحان کتاب درسی، کتابداران و مدیران مدارس ارائه گردید. بر این اساس، لازم نبود معلمان برای آموزش مطلوب دروس فوق و تأمین اهداف سواد اطلاعاتی فعالیت‌های جداگانه‌ای انجام دهند. این کار بسیار حجیم و مشکل است و در کشورهای دیگر، گروه‌ها و معاونت‌های عریض و طویل آن را به انجام می‌رسانند اما به لطف خدا، ما با امکانات محدود آن را انجام دادیم. هنگام مصاحبه با معلمان و دانش‌آموزان متوجه گنجینه پنهان موجود در مدارس شدم و دریافتم که معلمان بسیاری روش‌های خوبی برای آموزش دارند اما به سبب درگیری‌های روزمره و حجم کاری زیاد فرصت انعکاس آن‌ها را ندارند. کتابداران و کتابخانه‌های مدارس می‌توانند برای ثبت و سازماندهی دانش معلمان نیز اقدام کنند و از این راه، آموزش باکیفیت و اثربخش را در آموزش و پرورش و حتی دانشگاه‌ها توسعه دهند.

در محیط‌های آموزشی اهمیت کتابخانه و کتابدار دو چندان است؛ زیرا تأمین منابع آموزشی مورد نیاز معلم، دانش‌آموز و گاهی خانواده‌ها، اهمیت زیادی در ارتقای کیفیت آموزش دارد

■ شنیده‌ام که چند سال قبل در کتابخانه آموزشی سمت کتابدار فرهنگی داشته‌اید. این سمت و دلیل ایجاد آن را لطفاً توضیح دهید.

□ شاید استفاده از کتابدار فرهنگی واژه درستی نباشد. در واقع، کتابدار شاغل در بخش فرهنگی یا روابط عمومی مورد نظرم بوده است، اما در آن سال‌ها با کتابدارانی روبه‌رو می‌شدم که عمدتاً کار کتابخانه را به امانت دادن و سازماندهی محدود می‌کردند و به محیط اطراف خود و مخاطبانشان توجه چندانی نداشتند. در واقع، من تلاش کردم توجه آن‌ها را به ارائه خدمات عمومی مطلوب‌تر در کتابخانه جلب کنم. یک کتابدار آموزشی باید عمده توجه خود را صرف خدمات عمومی و تعامل با مخاطبان کند و سازماندهی و ... را وسیله‌ای برای ارائه خدمات مطلوب‌تر به مخاطبان و نه هدف غایی خود و کتابخانه بداند. برای تغییر این ذهنیت، تلاش کردم افرادی را که به ترویج کتاب‌خوانی علاقه‌مند بودند، برای طراحی فعالیت‌های متنوع جهت جذب دانش‌آموزان به کار گیرم. استفاده دو سه‌ساله از چنین نیروهایی در کنار کتابداران باعث آن شد که کتابداران این نقش و انتظار جدید را بپذیرند و اکنون در همان مدارس، آن‌ها هر دو وظیفه سازماندهی و ارائه خدمات عمومی مطلوب را به خوبی انجام می‌دهند.

■ اولین تجربه‌های حضور شما به عنوان کتابدار در کتابخانه‌های آموزشی به چه زمانی برمی‌گردد؟ در آن زمان چه فعالیت‌هایی داشتید و آن‌ها را چطور ادامه داده‌اید؟

□ اولین تجربه حضورم در کتابخانه مدرسه، کار در یک مدرسه پسرانه با ۷۰۰ نفر جمعیت بود. در مدت حضورم در مدرسه، تلاش کردم که اعضای کتابخانه را افزایش دهم. در واقع، برای هر پایه تحصیلی توانستم شیوه جذب مخاطب به کتابخانه را بیابم؛ مثلاً برای پایه اول و دوم، طرح پر پرواز را که ۱۵ دقیقه کتابخوانی روزانه بود، به کمک معلمان و حمایت خانواده‌ها پی گرفتیم. در جلسات اولیا لزوم توجه به خواندن و شیوه‌های آن بیان می‌شد و خانواده‌های علاقه‌مند به تأمین منابع اطلاعاتی از کتابخانه کلاسی، کتابخانه مدرسه یا کتابخانه کانون پرورش فکری نزدیک مدرسه اقدام می‌کردند. آن‌ها هر روز در برگه‌هایی که در اختیار قرار می‌گرفت، عنوان کتاب و مشخصات آن را می‌نوشتند و هر هفته یک نشانه دریافت می‌کردند که در پایان هفت هفته به تقدیرنامه می‌انجامید. برای پایه‌های دیگر هم برنامه‌های مختلفی داشتیم. سرانجام، خلاصه فعالیت‌ها را در قالب پوستر به همایش بین‌المللی ایفلا ارسال کردم و پذیرفته شد. سال‌های بعد پیشنهاد همکاری با یک کتابخانه مجهز با

کتابداران متخصص را پذیرفتم؛ به این امید که بتوانم برنامه‌های مدونی برای توسعه کتابخانه‌های مدارس تهیه کنم. در این سال‌ها تلاش من بر این بوده است که اگر بتوان به تأسیس کتابخانه در مدارس اقدام کرد و کتابخانه‌هایی مجهز را تدارک دید، کتابدار چطور می‌تواند به مخاطبان خدماتی مطلوب ارائه دهد. این برنامه‌ها را در کتابی گرد هم آورده‌ایم که در انتظار چاپ است. تک‌تک تجربه‌ها را هم تا حدی که امکان داشته است، تلاش کرده‌ام به صورت علمی تدوین کنم و در نشریات عمومی و تخصصی یا همایش‌ها ارائه دهم.

■ آیا آموزه‌های دانشگاهی را برای کار در کتابخانه‌های مدارس کافی می‌دانید؟

□ آموزش دانشگاهی تقریباً در بسیاری از رشته‌ها پاسخگوی بازار کار نیست. در رشته ما بازنگری‌های خوبی صورت گرفته است اما حداقل در زمینه کتابخانه‌های آموزشی هنوز فاصله زیادی با نیازهای بازار کار وجود دارد. باید افراد علاقه‌مند به فعالیت در کتابخانه‌های آموزشی توانمندی‌های خود را با شرکت در دوره‌های خارج از دانشگاه و تجربه‌های کار با مدارس افزایش دهند. در نشستی که سال گذشته با کتابداران مدارس داشتیم، از آن‌ها خواستیم که مهارت‌های مورد نیاز برای کار در کتابخانه‌های مدارس را بیان کنند و آن‌ها مهارت‌های ارتباطی را مطرح کردند؛ مهارت‌های ارتباط کلامی: مثل قصه‌گویی و بلندخوانی، ارتباط بین فردی، ارتباط سازمانی، ارتباط با مخاطب از طریق فضا سازی و خلق محیط‌های غنی در کتابخانه^۱. لازم است کتابداران و دانشجویان به مقوله کتابخانه‌های آموزشی و قابلیت‌های کتابدار حرفه‌ای و متخصص، که در مدرسه به کار گرفته می‌شود، پی ببرند و بیش از پیش برای توسعه سواد خواندن، توسعه فرهنگ مطالعه مفید، ارتقای پژوهش، توسعه مدرسه یادگیرنده با استفاده از مرکز یادگیری و بهره‌گیری از شیوه‌های مختلف مدیریت دانش در مدارس تلاش کنند.

* پی‌نوشت‌ها

۱. پورصالحی، نسترن، زندیان، فاطمه، فهیم‌نیا، فاطمه. (۱۳۹۰). مطالعه مقایسه‌ای تأثیر آموزش سواد اطلاعاتی توسط «کتابدار» و «معلم» بر ارتقای مهارت‌های سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان دبیرستان‌های هوشمند دخترانه شهر تهران. تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی. ۳۲-۱۳، (۴) ۴۵.
۲. پورصالحی، نسترن و همکاران. (۱۳۹۷). آموزش سواد اطلاعاتی به کودکان ۷ تا ۱۱ ساله ایرانی. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی. ۲۴ (۲): ۳۰۵-۳۲۵ قابل دسترس در <http://publiji.ir/article-1278-fa.html>
۳. گزارش پیش‌نشست اول کتابخانه‌های آموزشی در چهارمین کنفرانس متخصصان علوم اطلاعات؛ خبرنامه انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران (۲ مهر ۱۳۹۷) قابل دسترس در <http://www.ilisa.ir/>

اداره
سواد اطلاعاتی
در محیط‌های
آموزشی با تقویت
قدرت تفکر سطح
بالا تر و تفکر
انتقادی می‌تواند
بسیاری از
مشکلات تربیتی
و آموزشی را حل
کند